SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 3
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

QADIMGI AFROSIYOB SHAHRINING TARIXIY-ARXEOLOGIK AHAMIYATI

Bahodirov Behruzbek

Shahrisabz davlat muzey qo'riqxonasi Tarix bo'limi boshlig'i

Annotatsiya

Mazkur maqolada qadimgi Afrosiyob shahrining vujudga kelishi, tarixiy taraqqiyoti, arxeologik yodgorliklari hamda Markaziy Osiyo sivilizatsiyasi tarixidagi o'rni tahlil qilinadi. Afrosiyob qadimgi Samarqand hududida joylashgan bo'lib, mintaqaning siyosiy, iqtisodiy va madaniy hayotida muhim markazlardan biri sifatida shakllangan. Arxeologik tadqiqotlar natijasida shaharning mudofaa inshootlari, turar joylari, hunarmandchilik ustaxonalari, savdo hududlari va saroy majmualariga oid ko'plab materiallar aniqlangan. Ayniqsa, Afrosiyob devoriy rasmlari o'sha davrning diplomatik aloqalari, kiyinish madaniyati, diniy qarashlari va badiiy tafakkuri haqida muhim ma'lumot beradi. Maqolada Afrosiyobning Buyuk Ipak yo'li tizimidagi o'rni va uning Sharq hamda G'arb o'rtasidagi madaniy-iqtisodiy aloqalardagi ahamiyati ham yoritiladi. Shuningdek, arxeologik merosni asrash va kelajak avlodlarga yetkazish masalalariga e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar

Afrosiyob, qadimgi Samarqand, arxeologiya, Buyuk Ipak yo'li, So'g'diyona, devoriy rasmlar, madaniy meros, shaharsozlik.

Kirish

Markaziy Osiyo hududi qadimdan turli sivilizatsiyalar chorrahasi bo'lib kelgan. Ushbu hududda shakllangan qadimgi shaharlar siyosiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotning muhim markazlari vazifasini bajargan. Ana shunday qadimiy shaharlardan biri Afrosiyob bo'lib, u hozirgi Samarqand shahri hududidagi arxeologik yodgorlik hisoblanadi.

Afrosiyobning tarixini o'rganish nafaqat Samarqandning, balki butun Markaziy Osiyoning qadimgi va ilk o'rta asrlar tarixini yoritishda katta ahamiyatga ega. Shaharning geografik jihatdan qulay joylashuvi uni savdo yo'llari, siyosiy aloqalar va madaniy almashinuvlarning muhim markaziga aylantirgan.

Afrosiyob shahrining shakllanishi va tarixiy taraqqiyoti

Afrosiyob qadimgi Samarqandning eng qadimgi shahar qismi sifatida qaraladi. Arxeologik ma’lumotlar bu hududda shahar madaniyatining shakllanishi uzoq tarixiy jarayon bo‘lganini ko‘rsatadi. Qadimgi davrda ushbu hudud So‘g‘diyona tarixiy-madaniy mintaqasining muhim markazlaridan biri bo‘lgan.

Shahar o‘zining tabiiy va geografik imkoniyatlari bilan ham ajralib turgan. Uning joylashuvi mudofaani tashkil etish, aholini suv bilan ta’minlash va savdo aloqalarini rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratgan. Vaqt o‘tishi bilan Afrosiyob hududida murakkab shaharsozlik tizimi shakllangan.

Tarixiy manbalarda Samarqand nomi turli shakllarda uchraydi. Qadimgi yunon-rim mualliflari ham So‘g‘diyona va uning markazlari haqida ma’lumotlar qoldirgan. Aleksandr Makedonskiyning Markaziy Osiyoga yurishlari davrida Samarqand strategik jihatdan muhim shahar sifatida namoyon bo‘lgan.

Keyingi asrlarda Afrosiyob siyosiy va iqtisodiy jarayonlarning markazida bo‘ldi. Arablar istilosi davrida ham shahar mintaqaning muhim siyosiy markazlaridan biri sifatida o‘z ahamiyatini saqlab qoldi.

Arxeologik tadqiqotlar

Afrosiyob hududida olib borilgan arxeologik qazishmalar natijasida shaharning tarixiy rivojlanish bosqichlariga oid ko‘plab moddiy manbalar topilgan. Ular orasida sopol buyumlar, metall predmetlar, tangalar, me’moriy qoldiqlar va turli bezak elementlari alohida ahamiyatga ega.

Arxeologik qatlamlar shaharda hunarmandchilikning rivojlanganini ko‘rsatadi. Kulolchilik, metallga ishlov berish, to‘qimachilik va boshqa hunar turlari shahar iqtisodiyotining muhim qismini tashkil etgan.

Afrosiyobning shaharsozlik tuzilmasi ham katta ilmiy qiziqish uyg‘otadi. Mudofaa devorlari, ko‘chalar, turar joylar va jamoat binolarining qoldiqlari qadimgi shahar hayotining o‘ziga xos xususiyatlarini tiklash imkonini beradi.

Afrosiyob devoriy rasmlari

Afrosiyob arxeologik yodgorligining eng mashhur topilmalaridan biri saroy binosidan aniqlangan devoriy rasmlardir. Ushbu tasviriy san’at namunalari ilk o‘rta asrlar davridagi So‘g‘d madaniyatining yuksak darajada rivojlanganidan dalolat beradi.

Devoriy rasmlarda turli mamlakat va hududlardan kelgan elchilar, hukmdorlar, saroy ahli, otliq va piyoda kishilar tasvirlangan. Mazkur sahnalar So‘g‘diyona hududining xalqaro diplomatik va madaniy aloqalarda faol ishtirok etganini ko‘rsatadi.

Rasmlar nafaqat san’at tarixi, balki tarix, etnografiya, diplomatiya va madaniyatshunoslik uchun ham muhim manba hisoblanadi. Ularda kiyim-kechak, qurol-yarog‘, marosimlar va saroy hayotiga oid ko‘plab tafsilotlar aks etgan.

Afrosiyob va Buyuk Ipak yo‘li

Afrosiyobning tarixiy taraqqiyotida savdo yo‘llari muhim rol o‘ynagan. Samarqandning Markaziy Osiyoning asosiy karvon yo‘llari kesishgan hududda joylashgani shahar iqtisodiy salohiyatining oshishiga xizmat qilgan.

Buyuk Ipak yo‘li orqali Xitoy, Hindiston, Eron, Yaqin Sharq va boshqa hududlar bilan savdo hamda madaniy aloqalar amalga oshirilgan. Natijada turli xalqlarning tovarlari, texnologiyalari, diniy qarashlari va san’at an’analari mintaqaga kirib kelgan.

Afrosiyob topilmalari ushbu jarayonlarning moddiy dalili sifatida katta ahamiyatga ega. Shahar hududidan aniqlangan turli madaniyatlarga xos buyumlar xalqaro aloqalarning keng ko‘lamda bo‘lganini ko‘rsatadi.

Afrosiyobning tarixiy-madaniy meros sifatidagi ahamiyati

Bugungi kunda Afrosiyob O‘zbekistonning eng muhim arxeologik yodgorliklaridan biri hisoblanadi. Uning hududida olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar qadimgi Samarqand tarixining turli jihatlarini aniqlashtirishga xizmat qilmoqda.

Afrosiyobni o‘rganish yosh avlodda tarixiy xotira va milliy merosga hurmatni shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Arxeologik yodgorliklarni muhofaza qilish, ilmiy jihatdan tadqiq etish va ularni xalqaro miqyosda targ‘ib qilish tarixiy merosni kelajak avlodlarga yetkazishning muhim shartidir.

Xulosa. Qadimgi Afrosiyob shahri Markaziy Osiyo sivilizatsiyasi tarixida alohida o‘rin tutuvchi yirik tarixiy-arxeologik yodgorlikdir. Uning rivojlanishi So‘g‘diyona hududidagi siyosiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan.

Afrosiyobdan topilgan me’moriy qoldiqlar, moddiy madaniyat namunalari va ayniqsa, devoriy rasmlar qadimgi shahar aholisining turmush tarzi, san’ati, diplomatik aloqalari va dunyoqarashi haqida qimmatli ma’lumot beradi. Shuningdek, shaharning Buyuk Ipak yo‘lidagi muhim savdo markazlaridan biri bo‘lgani uning xalqaro tarixiy ahamiyatini yanada oshiradi.

Shu sababli Afrosiyobni kompleks ravishda o‘rganish, arxeologik topilmalarni ilmiy muomalaga kiritish, yodgorlikni muhofaza qilish va uning tarixini keng targ‘ib etish dolzarb ilmiy va madaniy vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Arev Y. Un palais islamique du VIIIe siècle à Samarkand // Studia Iranica. – 2000. – Vol. 29, № 2. – P. 273–296.

2. Grenet F. Maracanda/Samarkand, une métropole pré-mongole: sources écrites et archéologie // Annales. Histoire, Sciences Sociales. – 2004. – Vol. 59, № 5–6. – P. 1043–1067.

3. de La Vaissière É. Sogdian Traders: A History. – Leiden: Brill, 2005.

4. Compareti M., de La Vaissière É. (eds.). Royal Naurūz in Samarkand: Proceedings of the Conference Held in Venice on the Pre-Islamic Paintings at Afrasiab. – Pisa: Istituti Editoriali e Poligrafici Internazionali, 2006. – 227 p.

5. Grenet F. What Was the Afrasiab Painting About? // Royal Naurūz in Samarkand. – Pisa, 2006. – P. 43–58. JJSTOR

6. Livšic V. A. The Sogdian Wall Inscriptions on the Site of Afrasiab // Royal Naurūz in Samarkand. – Pisa, 2006. – P. 59–74. JJSTOR

7. Marshak B. I. Remarks on the Murals of the Ambassadors Hall // Royal Naurūz in Samarkand. – Pisa, 2006. – P. 75–85. JJSTOR

8. Mode M. Reading the Afrasiab Murals: Some Comments on Reconstructions and Details // Royal Naurūz in Samarkand. – Pisa, 2006. – P. 107–128. JJSTOR

9. Raspopova V. I. Ethnos and Weaponry in the Murals of Afrasiab // Royal Naurūz in Samarkand. – Pisa, 2006. – P. 129–145. JJSTOR

10. Compareti M. A Reading of the Royal Hunt at Afrāsyāb Based on Chinese Sources // Royal Naurūz in Samarkand. – Pisa, 2006. – P. 173–184. JJSTOR